

УДК 796.5:378.1

С.П. КОЖУШКО,
*доктор педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри міжнародного туризму та мовної підготовки
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У СФЕРІ ТУРИЗМУ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ (ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ)

Статтю присвячено обґрунтуванню педагогічних умов формування компетентності майбутніх фахівців у сфері туризму до професійної взаємодії. Умови, що аналізуються, розглядаються автором як такі, що є засадничими під час організації процесу підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі до професійної взаємодії, а їх реалізація в навчально-виховному процесі вишу гарантує підвищення ефективності підготовки фахівців цієї галузі до професійної взаємодії.

Ключові слова: педагогічні умови, фахівець у сфері туризму, професійна взаємодія, навчально-виховний процес, професійна компетентність.

Постановка проблеми. Як відомо, туристичний бізнес є чи не найбільш прибутковою сферою економічної діяльності людини. Згідно з офіційною статистикою Всесвітньої туристичної організації (ЮНВТО), яка є спеціалізованою міжурядовою структурою системи ООН, що об'єднує 156 країн, після п'яти останніх років стабільного зростання туризм став одним з найважливіших факторів відновлення економіки, створення робочих місць та нових можливостей для громад в багатьох країнах світу. Зростання обсягів міжнародних туристичних відвідувань в першому півріччі 2015 р. на 4% свідчить про збереження в цьому секторі тенденції до його зростання, зокрема прогнозується, що до 2030 р. кількість іноземних туристів сягне 1,8 млрд, тобто збільшиться майже вдвічі порівняно з 2015 р. (1 млрд туристів) [6]. Крім того, як вважає Генеральний секретар Всесвітньої туристичної організації Талеба Рифаї, в наш час у цій сфері людської діяльності спостерігаються три основні тенденції: поява нових моделей ведення бізнесу, необхідність суворої підзвітності перед суспільством та спільної відповідальності перед ним. Тож цілком зрозуміло, що інтенсивний та стабільний розвиток туристичного бізнесу протягом останніх п'яти років, значне зростання економічних показників у цій сфері, конкуренції серед провайдерів туристичних послуг обумовили необхідність перегляду основних положень, пов'язаних з підготовкою фахівців, що працюватимуть в цій сфері [5].

Сучасні умови та особливості суспільного життя висувають доволі жорсткі вимоги до компетентності, професіоналізму, поведінки, культури взаємодії майбутніх фахівців цієї галузі, а відтак, і до їхньої професійної і особистісної підготовки в системі вищої освіти. Суспільству потрібен фахівець туристичної галузі, який має надійні компетенції у здійсненні професійної взаємодії, сприймає її як особисту цінність, володіє культурою і технологією взаємодії, майстерно використовує вербальні, невербальні і комп'ютерні засоби комунікації, вміє долати бар'єри взаємодії, спрямований на постійне оновлення і збагачення власного досвіду професійної взаємодії. Підготовка таких фахівців не може бути здійснена без суттєвого оновлення підходів до організації процесу їх професійної підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Феномен «взаємодія» був предметом досліджень Ю. Бабанського, А. Бодальова, В. Давидова, В. Загвязинського, Х. Лійметса, В. Ляудіса, В. Семенова, Д. Ельконіна та ін. Питання підготовки майбутніх спеціалістів до професійної взаємодії як передумови їх успішної професійної діяльності та особистісно-професійного розвитку досліджувалися значною кількістю дослідників (В. Биков, І. Булах, Л. Долинська, Г. Костюк, В. Семиченко, В. Сластьонін та ін.). Проблеми розробки та впровадження освітніх технологій навчання й виховання в цілому розглядали В. Боголюбов, М. Горчакова-Сибірська, В. Гузєєв, І. Зязюн, Т. Назарова, Г. Селевко, С. Сисоєва, В. Сластьонін, І. Смолюк та ін.

Теоретичні та методичні засади інтерактивної взаємодії, ефективність її впливу на формування особистості ґрунтовно досліджено у працях І. Авдєєвої, Б. Бадмаєва, С. Кашлева, М. Кларіна, А. Панфілової, О. Пометун, Л. Пироженко, О. Пехоти, В. Терещенко, П. Щербаня та інших. Науковці акцентують увагу на доцільності інтерактивних технологій, зокрема тренінгових (К. Балдіна, Н. Богомолова, О. Гойхман, Т. Вильчинська, В. Дрижак, Ю. Ємельянов, А. Карпова, Г. Ковальов, Є. Мілерян, С. Мних, Б. Паригін, Л. Петровська, О. Романовський та ін.), ігрових (І. Макаренко, М. Касьяненко, М. Крюков, Я. Гінзбург, Н. Коряк, А. Вербицький та інші), як засобів підвищення компетентності майбутніх фахівців у здійсненні професійної взаємодії та спілкування.

Проведені теоретичні та експериментальні дослідження проблеми підготовки майбутніх фахівців до професійної взаємодії свідчать про її велике значення для розвитку особистості та значну роль у її навчанні. При цьому необхідно визнати, що обґрунтування педагогічних умов підготовки майбутніх фахівців у сфері туризму до професійної взаємодії, залишається проблемою, що потребує подальшого більш глибокого дослідження.

Метою цієї статті є обґрунтування педагогічних умов формування компетентності майбутніх фахівців у сфері туризму до професійної взаємодії.

Виклад основного матеріалу. Говорячи про педагогічні умови, ми маємо на увазі сукупність педагогічних заходів, які у своїй єдності забезпечують формування компетентності майбутніх фахівців у здійсненні ними професійної взаємодії. Вважаємо, що успіх формування компетентності майбутніх спеціалістів індустрії туризму може бути забезпечений через створення та впровадження у навчальний процес вишу відповідних педагогічних умов.

1. Створення атмосфери шанобливого ставлення до процесу взаємодії в системах «викладач – студент», «студент – студент», «студент – студенти», освітньому середовищі вишу.

Компетентність у здійсненні професійної взаємодії в майбутніх фахівців важко сформувати, якщо у навчальному закладі не створено атмосферу шанобливого ставлення, культу («бренда») самої комунікації, взаємодії, не культивується культура вербальної та невербальної комунікації, інформаційна культура, ввічливість і галантність тощо, у першу чергу, серед педагогів, керівників та співробітників вишу. Зазначене має бути покладено в основу організації освітнього середовища, сприятливого для розвитку суб'єктної позиції кожної особистості у навчальному процесі вищої школи, рівноправних партнерських відносин викладачів і студентів.

Ми розглядаємо освітнє середовище як цілісний соціально-психологічний простір, що охоплює простір умов, взаємозв'язків і залежностей, простір цілей та намірів, простір взаємин та позицій і завжди ієрархічно, багатозначно структурований [3, с. 471]. Освітнє середовище у виші визначається сферою міжособистісної взаємодії і соціальних зв'язків, системою засобів комунікації та інформації, що відіграють освітню роль, системою організованих педагогічних впливів і процесів.

2. Високий рівень компетентності викладачів ВНЗ у здійсненні професійної комунікації та взаємодії.

У процесі навчально-виховної діяльності викладачу належить провідна роль як організатора педагогічного процесу.

На наше переконання, викладач, що здійснює підготовку студентів до професійної взаємодії, має володіти не тільки глибокими фаховими, психолого-педагогічними, методичними, технологічними знаннями. Він має відрізнятися глибокими знаннями, уміннями, які забезпечують ефективну комунікацію; наявністю комунікативних якостей; умінням на-

лагоджувати і підтримувати контакт із співрозмовником, висловлювати ставлення до того, що відбувається, переконувати, відстоювати свій погляд, приймати рішення, керувати діалогом, досягати поставлених цілей, встановлювати соціальні контакти з людьми, входити в різні ролі, зберігати внутрішню автономію, спонукати партнера до зміни поведінки, досягати взаєморозуміння в різних умовах обміну інформацією та ін.

Підкреслимо, що формування в майбутніх фахівців туристичної галузі компетентності у здійсненні професійної взаємодії висуває абсолютно нові для більшості викладачів вимоги до їхньої взаємодії зі студентами ВНЗ. Доцільним, на нашу думку, є переорієнтація позиції викладача на нові моделі поведінки, такі як *педагог-консультант, педагог-модератор, педагог-тьютор, педагог-фасилітатор*.

3. Оптимізація взаємодії психолого-педагогічних та фахових кафедр ВНЗ для підвищення якості формування компетентності майбутніх фахівців до здійснення професійної взаємодії.

Стосовно нашої проблеми трактуємо оптимізацію взаємодії кафедр як процес становлення таких стратегій взаємодії, які відповідають умовам розвитку вишу і забезпечують використання перевірених ефективних педагогічних рішень і напрямів діяльності з урахуванням узагальнення найбільш успішного досвіду структурних підрозділів і можливої генералізації такого досвіду в рамках освітньої системи університету.

За такого підходу досить вдалою, на наш погляд, є реалізація на рівні кафедр ідеї бенчмаркінгу. Бенчмаркінг – це процес виявлення, вивчення та адаптації кращої практики та досвіду інших організацій для поліпшення діяльності своєї організації (Г. Багієв, О. Богданова). Метою бенчмаркінгу є визначення найкращого практичного досвіду, який стане основою для впровадження змін. Існує кілька видів бенчмаркінгу: внутрішній, конкурентний, функціональний, еталонний. У нашому випадку мова йде про *внутрішній бенчмаркінг*, який здійснюється в організації (виші) з безліччю підрозділів з аналогічними функціями (кафедри, які здійснюють психолого-педагогічну та фахову підготовку майбутніх фахівців у сфері туризму). Внутрішній бенчмаркінг у виші, таким чином, є процесом взаємодії кафедр, що здійснюють ідентичну освітню діяльність (психолого-педагогічну та фахову підготовку) в різних структурних підрозділах на основі виявлення кращого педагогічного досвіду діяльності з подальшим його поширенням для підвищення якості та ефективності всього освітнього процесу вишу.

Постійне вивчення досвіду кафедр вишу та впровадження його у практику організації навчально-виховного процесу з урахуванням специфіки дисциплін, що викладаються, сприяє формуванню компетентності майбутніх фахівців у сфері туризму до професійної взаємодії.

4. Дотримання принципу гуманізму, толерантності суб'єкт-суб'єктних відносин у системах «викладач – студент», «студент – студент».

Діяльність викладача вишу передбачає гуманізацію відносин із студентами, їх суб'єкт-суб'єктну взаємодію, створення позитивного психологічного клімату у відносинах педагога і студентів, піднесення їхнього емоційного стану. Вирішальним чинником втілення ідеї гуманізації в реальну педагогічну практику є ціннісні орієнтації та змістові установки викладача щодо студента – ставлення до професійної взаємодії як до покликання, місії; мотиваційна спрямованість викладача на студента – майбутнього колегу; емпатійне ставлення до студента, яке передбачає прагнення і вміння відчувати іншого як самого себе, займати його позицію, відчувати і сприймати його проблеми, переживання; толерантність, спрямована на розуміння того, що всі студенти індивідуальні і неповторні, кожен має право на власний погляд; рефлексивність, яка дозволяє викладачу спостерігати за своєю діяльністю; діалогізм як бажання і вміння слухати і чути студента, здатність викладати навчальний матеріал у формі відповіді на запитання, які виникають у студентів, вести міжособистісний діалог на основі рівності позицій, взаємної довіри і поваги; співпраця як установка на взаємодію зі студентом у процесі спільної діяльності та взаємодії; максимальне використання і розвиток особистісного досвіду професійної взаємодії кожного студента; прагнення і вміння забезпечити студентам стан «співавторів навчального процесу» [4, с. 30].

Якщо викладач і студент вступають у безпосередню взаємодію один з одним і з предметом спільної діяльності, обговорюють спільні цілі, програму дій, розподіл функцій, координують засоби реалізації поставлених цілей, оцінюють отримані результати, то мають міс-

це відносини типу «співробітництво». Співробітництво як спільна діяльність, форма активності взаємодіючих суб'єктів характеризується: часовою і просторовою присутністю; єдністю мети; організацією і управлінням діяльністю; розподілом функцій, дій, операцій; наявністю позитивних міжособистісних відносин [2, с. 313]; передбачає спільне визначення цілей діяльності, їх планування, розподіл сил і засобів на основі можливостей кожного та характеризується такими ознаками: контактність, доброзичливість, мобільність дій, ввічливість (чемність), терпіння, довіра, соціальна активність.

Співробітництво викладачів і студентів сприяє формуванню толерантних відносин через: *відсутність опору* (у співпраці немає переможців і переможених, опір відсутній; здійснюється спільна праця щодо вирішення проблеми; взаєморозуміння поглиблюється, формується толерантне ставлення до думок інших і відповідні відносини); *реалізацію рішень* (відбувається реалізація власних рішень студентів); *підвищення якості прийнятих рішень* (якість рішень, прийнятих спільно викладачем і студентом, значно вища, ніж прийнятих однією стороною); *відсутність примусу* (сприяє взаєморозумінню представників різних поколінь); *невикористання влади* (за такої ситуації знімаються захисні функції студентів і педагогів, поліпшується морально-психологічна атмосфера на заняттях та поза ними); *взаємну симпатію* (студентам подобаються викладачі, викладачам студенти) [1, с. 166]. Позитивні почуття сприяють формуванню доброзичливих відносин, підвищенню ефективності навчально-виховного процесу.

5. Спрямованість викладання навчальних дисциплін на організацію різноманітної міжособистісної взаємодії.

З метою ефективної підготовки майбутніх фахівців з туристичної діяльності до професійної взаємодії під час викладання кожної дисципліни, передбаченої навчальним планом, викладачі мають прагнути спрямувати процес викладання навчальних дисциплін на організацію різноманітної міжособистісної взаємодії, створення можливостей для застосування студентами вербальних та невербальних засобів комунікації, формування уміння встановлювати суб'єкт-суб'єктні зв'язки у процесі взаємообміну інформацією, моделювати різновиди взаємодії та ін. Це дозволить студентам під час навчання у ВНЗ самореалізуватися у різноманітних видах професійно спрямованої взаємодії; накопичувати власний досвід організації професійної взаємодії, збагачуючи його завдяки наслідуванню нових взірців, досвіду пошуку, передаванню та взаємообміну різноманітною за змістом інформацією.

Реалізація цієї умови передбачає введення у навчальний процес прийомів і методів, що сприяють підвищенню комунікативної активності й реалізації домінуючих індивідуальних якостей студентів у процесі навчальної взаємодії; створення умов для виявлення ініціативи, відчуття успіху під час виконання різноманітних завдань за допомогою заохочень (конкретних, своєчасних, не спрогнозованих), виявлення щирої уваги до студентів, надання можливості відчувати себе переможцем, створюючи установку на співпрацю, розумну внутрішню конкуренцію.

6. Забезпечення самореалізації студентів у різноманітних видах професійно орієнтованої взаємодії.

Ця умова передбачає введення в навчальний процес прийомів і методів, які сприяють підвищенню комунікативної активності студентів, що особливо важливо для майбутніх фахівців туристичної індустрії, а також стимулюють реалізацію домінуючих індивідуальних властивостей студентів у процесі навчальної взаємодії, створення конкретних ситуацій для прояву ініціативи, відчуття успіху та поміркованої внутрішньої конкуренції.

Зазначені умови мають бути відображені у відповідних цілях організації навчального процесу.

Висновки. Підбиваючи підсумки, відзначимо, що перелічені педагогічні умови є засадничими під час організації процесу підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі до професійної взаємодії. Їх реалізація в навчально-виховному процесі вишу гарантує підвищення ефективності підготовки фахівців індустрії туризму до професійної взаємодії. Подальші наукові розвідки планується зосередити на методичній підготовці викладачів вишу з метою оволодіння ними загальними питаннями та конкретними прийомами для подальшої підготовки студентів до професійної взаємодії і організації міжособистісної взаємодії зі студентами.

Список використаних джерел

1. Андрос Є.І. Комунікативний вимір буття як фундаментальне опосередкування колізії сутності та існування / Є.І. Андрос // Людина в есенційних та екзистенційних вимірах / відп. ред. В.Г. Табачковський. – К.: Наук. думка, 2004. – С. 155–200.
2. Зимняя И.А. Педагогическая психология: учебник для вузов. Изд. второе, доп., испр. и перераб. / И.А. Зимняя. – М.: Логос, 1999. – 384 с.
3. Педагогика: учебное пособие для студентов педагогических учебных заведений / В.А. Славеннин, И.Ф. Исаев, А.И. Мищенко, Е.Н. Шиянов. – М.: Школа–Пресс, 1998. – 512 с.
4. Сериков В.В. Образование и личность: теория и практика проектирования педагогических систем / В.В. Сериков. – М.: Издат. Корпорация «Логос», 1999. – 272 с.
5. Rifai Taleb The Travel and Technological Revolutions: UNWTO General Secretary at ITB 2015 [Electronic resource]. – Available at: <http://media.unwto.org/press-release/2015-03-03/travel-and-technological-revolutions-unwto-secretary-general-itb-2015>
6. UNWTO. Press Release [Electronic resource]. – Available at: <http://media.unwto.org/press-release/2015-03-03/travel-and-technological-revolutions-unwto-secretary-general-itb-2015>

References

1. Andros, Ye.I. (2004). *Komunikatyvnyy vymir buttya yak fundamental'ne oposeredkuvannya koliziyi sutnosti ta isnuvannya* [Communicative dimension of life as a fundamental conflict mediation essence and existence]. *Kudyna v esentsiynyh ta ekzystentsiynyh vymirah* [Man in essential and existential dimensions]. Ed. V.G. Tabachkovsty. Kyiv: Nauk. Dumka Publ, pp. 155-200. (In Ukrainian).
2. Zimnaya, I.A. (1999). *Pedagogicheskaya psihologia. Uchebnik dlya vuzov. Izd. vtoroye, dop., ispr I pererab.* [Educational psychology. Textbook for high schools. Ed. second, ext. Ispra. and rev.] Moscow. Logos Publ. 384 p. (In Russian).
3. Slastyonin, V.A., Isaev, I.F., Mishchenko, A.I., Shyianov, Ye.N. (1998). *Pedagogika: Uchebnoye posobie dlya studentov pedagogicheskikh uchebnykh zavedeniy* [Pedagogy: A manual for teacher training student]. Moscow. Shkola-Press. 512 p. (In Russian).
4. Serikov, V.V. (1999). *Obrazovanie i lichnost': teoriya i praktika proektirovaniya pedagogicheskikh sistem* [Education and Personality: theory and practice of designing educational systems] Moscow. Corporation Logos Publ. 272 p. (In Russian).
5. Rifai Taleb The Travel and Technological Revolutions: UNWTO General Secretary at ITB 2015. Available at: <http://media.unwto.org/press-release/2015-03-03/travel-and-technological-revolutions-unwto-secretary-general-itb-2015>
6. UNWTO. Press Release. Available at: <http://media.unwto.org/press-release/2015-03-03/travel-and-technological-revolutions-unwto-secretary-general-itb-2015>

Статья посвящена обоснованию педагогических условий формирования компетентности будущих специалистов в сфере туризма к профессиональному взаимодействию. Анализируемые педагогические условия рассматриваются автором как основополагающие в ходе организации процесса подготовки будущих специалистов туристической отрасли к профессиональному взаимодействию, а их реализация в учебно-воспитательном процессе вуза гарантирует повышение эффективности подготовки специалистов данной отрасли к профессиональному взаимодействию.

Ключевые слова: педагогические условия, специалист в сфере туризма, профессиональное взаимодействие, учебно-воспитательный процесс, профессиональная компетенция.

The article describes pedagogical conditions which are rational for the formation of competence of future specialists in tourism sphere in their professional interaction. The pedagogical conditions, which have been analyzed by the author, are treated as constitutive for the organization of the process of preparing future specialists in the sphere of tourism for their professional interaction. It is proved that practical implementation of those conditions in educational process will raise the effectiveness of preparing future specialists in tourism industry for their professional interaction.

Key words: pedagogical conditions, specialist in the sphere of tourism, professional interaction, educational process, professional competence.

Одержано 21.10.2015.